

Гай-Нижник П.П.,

кандидат історичних наук,
докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
старший науковий співробітник Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України

А.К. РЖЕПЕЦЬКИЙ — МІНІСТР ФІНАНСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ГЕТЬМАНАТУ 1918 РОКУ

В статті подається нарис життя та діяльності міністра фінансів Української Держави (Гетьманату П. Скоропадського) А.К. Ржепецького, висвітлюються його політичні погляди і професійні здобутки на державній посаді.

The article offers the profile of activities by A.K. Rzhepetsky, minister of finances in the Ukrainian state (under hetmanate of P.Skoropadsky) and elucidates his political views and professional achievements in this high post.

Уніч з 29 на 30 квітня 1918 року в Україні відбувся державний переворот, унаслідок якого Центральну Раду було розпущено, її уряд — Раду Народних Міністрів — усунуто від керівництва державою, а Українську Народну Республіку (УНР) — ліквідовано. Владу в країні, за попередньою згодою німецького окупаційного командування, перебрав на себе генерал Павло Петрович Скоропадський, якого 29 квітня 1918 року на З'їзді хліборобів, що відбувався у Києві, було проголошено Гетьманом усієї України. На зміну УНР постала Українська Держава у формі Гетьманату П. Скоропадського, який, як було офіційно проголошено, тимчасово, до виборів Сойму, обійняв у ній диктаторські повноваження. За нової влади змінився й курс економічного та політичного розвитку країни з соціалістичного спрямування, який провадила Центральна Рада УНР, на побудову розвинутого буржуазного суспільства (чи так званого поміркованого капіталізму), з тимчасовою диктатурою голови держави з передбаченням у цілому поступового переходу до буржуазно-демократичного ладу.

Виконавчу владу в країні здійснював гетьманський уряд — Рада Міністрів, остаточний склад якої до кінця першого тижня травня 1918 року вдалося сформувати Федору Лизогубу. Від самого початку Гетьманату і до його падіння Міністром фінансів Української Держави був відомий громадський і політичний діяч, член конституційно-демократичної партії (кадетів) Антон Карлович Ржепецький.

А.К. Ржепецький походив зі старої київської шляхти і був людиною мішаної польсько-української культури. У Києві він мешкав на розі Софіївської вулиці та майдану¹. До революції А. Ржепецький був головою Землеробного синдикату, п'ять років працював у банках, був головою Товариства взаємного кредиту, радником Київської міської думи, очолював виборчу комісію для обрання до Державної

¹ ЦДАВО України. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 22.

думи², а під час Першої світової війни — головою “Тетянинського комітету”, що опікувався біженцями. Майбутній гетьманський Міністр закордонних справ Української Держави й історик Д. Дорошенко згадував, що на початку світової війни мав з ним багато прикрих суперечок через те, що А. Ржепецький виступав проти створення окремого українського допомогового товариства. Ще до 1918 року він був в очах Дмитра Дорошенка “крайне одіозною фігурою”³.

Від 10 травня по 14 грудня 1918 року А. Ржепецький обіймав посаду Міністра фінансів Української Держави (Гетьманату), де відзначився організацією дієздатного складу свого відомства, створенням повноцінної, стабільної фінансової системи з високим курсом національної валюти. Говорячи про А. Ржепецького, Д. Дорошенко зазначав: незважаючи на те, що до “національних українських стремлінь ставився він байдуже, але Україну любив і працював для неї чесно. ...Він був добрим і вірним слугою Української Держави”. Інший державний діяч Гетьманату Микола Могилянський характеризував його як людину добросовісну і чесну, яка за будь-яких умов намагалася відстоювати фінансову незалежність України⁴.

Потреба ж у такому відстоюванні національних і державних інтересів України була на той час чи не постійною. Адже, ще перед переворотом, коли 24 квітня 1918 року генерал П. Скоропадський домовлявся про прихильну нейтральність окупаційної влади до цього чину на нараді у штаб-квартирі Начальника штабу німецьких військ в Україні генерала В. Гренера, серед вимог, висунутих йому, була й така: “Фінанси й валютне питання мають регулюватися на основі взаємного порозуміння”⁵. Уже згадуваний нами М. Могилянський додає, що А. Ржепецький “вибивався з сил”, аби відстояти свою фінансову незалежність.

Утім згодом гетьманському міністрові фінансів вдалося створити насправді фаховий урядовий колектив, налагодити його роботу, відновити владно-адміністративну вертикаль “міністерство — провінція” і започаткувати відбудову грошового господарства держави і створення вітчизняної фінансової системи. Завдяки зусиллям А. Ржепецького та його співробітників в Україні було здійснено фінансову реформу (створено національну грошову систему), розпочато цивілізований вихід України з російської рубльової зони, налагоджено структуру податкових зборів, засновано Український Державний банк і Український Державний Земельний банк, створено сприятливі умови для розвитку і діяльності приватних банківських та кредитово-ощадних структур і закладів, здійснено досить вигідні для

² *Скоропадський П.* Спогади (кінець 1917 — грудень 1918). — Київ—Філадельфія, 1995. — С. 166, 357.

³ *Дорошенко Д.* Замітки до історії 1918 року на Україні // Хліборобська Україна. — Відень, 1921. — Кн. III. — 36. V, VI. — С. 81—82.

⁴ *Могилянський Н.* Трагедия Украины (Из пережитого в Киеве в 1918 г.) // Революция на Украине по мемуарам белых. — Москва—Ленинград, 1930. — С. 133.

⁵ *Дорошенко Д.* Історія України. 1917—1923 рр. — Т. 2. Українська гетьманська держава. — Ужгород: Накладом Осипа Цюпки, 1930. — С. 31—32.

України міжнародні фінансові трансакції, вдосконалено і систематизовано фінансове законодавство, створено дієздатний управлінський апарат не лише на міністерському, а й на місцевому рівнях. Нарешті, було забезпечено досить високу вартість національної валюти, яка протягом усього періоду існування Гетьманату залишалася відносно стабільною і міцною (офіційний валютний курс, наприклад, карбованця до марки становив: 1 крб = 1,331/3 марки, а на вільному ринку він сягав 1,60—1,70 марки; щодо австро-угорської крони, то офіційно було встановлено такий розмінний паритет: 1 крб = 2 крони) тощо⁶. Крім того, було облаштовано митниці по всій державі, а також сформовано окремий корпус кордонної охорони (у той час за це також відповідало Міністерство фінансів). Уперше в історії новітньої української державності було укладено державний бюджет країни. Проте всі задуми щодо успішного завершення фінансової реформи в Україні, створення національної грошової системи, її розвитку і вдосконалення так і не були доведені до логічного кінця через швидке падіння Гетьманату, який проіснував лише сім з половиною місяців (з 29 квітня по 14 грудня 1918 року).

Після захоплення Києва військами Директорії А.К. Ржепечького, поряд з іншими окремими гетьманськими урядовцями, було заарештовано в грудні 1918 року. Він примусово утримувався під вартою в готелі “Версаль”, після чого його перевели до Лук’янівської в’язниці столиці⁷. Під час відходження Директорії перед натиском більшовиків до Вінниці туди було перевезено й в’язнів. Більше року країни Антанти (зокрема, Франція через генерала Бертело) вимагали від уряду УНР звільнення останнього голови гетьманського уряду С. Гербея, А. Ржепечького, Рейнбота та інших колишніх гетьманський урядовців⁸. Як згадував начальник охорони полонених Крезуб-Думин, згодом в’язнів, а отже, й гетьманського міністра фінансів, було переправлено до Одеси і там “подаровано” Антанті⁹.

Показовим є й те, що, як засвідчував пізніше сам П. Скоропадський, навіть за умов німецько-австро-угорської окупації, “іти на якійсь-либонь поступки німцям Ржепечький вважав немислимим, і не тому, що це були німці, він просто як господар був скупий і беріг кожну державну копійку”¹⁰. Ці слова можуть свідчити про громадські, фахові, господарські чесноти і людські якості гетьманського міністра. Утім, портрет цей був би неповним, коли б ми не згадали про його державницьку позицію щодо окремих реформ і української справи.

За спогадами П. Скоропадського, Антон Карлович представляв праве крило Кабінету Міністрів щодо господарських і політичних перетворень і вважав,

⁶ *Гай-Нижник П.* Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.). — К., 2004. — 430 с.

⁷ Трибуна. — 1918. — 27 грудня.

⁸ *Марголін А.* Украина и политика Антанты // Революция на Украине... — С. 384.

⁹ *Солуха П.* Договір з Москвою проти Гетьмана Павла Скоропадського. — Хутір діда Петра, США, 1973. — С. 147—148.

¹⁰ *Скоропадський П.* Зазнач. праця. — С. 194.

що, наприклад, у аграрному питанні “ніяких реформ не потрібно, земля звичайно перейде до дрібних хліборобів. Політичного значення цієї реформи він не визнавав”¹¹. Попри все, ми вважаємо, що було б невірним записувати А. Ржепецького лише до пасивних виконавців своєї посадової роботи, адже він мав і власну позицію щодо розуміння України. За часів революційних подій і національного відродження в Україні він пройшов через поступову еволюцію свідомості, як і багато інших людей його виховання, а власне, як і сам Павло Скоропадський, — від романтичної закоханості в Україну, але з неусвідомленням можливості її незалежності й асоціативності українського руху з соціалістичним, до поміркованого федераліста-державника. Це підтверджують і слова, сказані ним ще на початку перебування на посаді міністра у травні 1918 року: “Потрібна самостійна Україна, але без шовінізму. Треба звернути увагу на кордони України. Крим мусить відійти до України, як потрібний їй для вільного господарського розвитку”¹². Таким чином, А. Ржепецький постає перед нами як український федераліст-русофіл, який, утім, понад усе у своїй роботі ставив фахові навички і практичний результат від діяльності в ім’я самостійної державної України незалежно від власних політичних міркувань, чим заслужив авторитет і повагу співробітників уряду і міністерства.

Після поразки визвольного руху українського народу 1917—1921 років провідні діячі різних українських політичних партій, організацій і течій, колишні міністри і прості урядовці, громадські та військові діячі опинилися у вигнанні поза межами Батьківщини. Перебуваючи в еміграції, багато з них у своїх спогадах чи історичних працях висловлювали один одному різноманітні звинувачення як політичного і господарського, так і особистого характеру. Історики різних наукових шкіл та ідейних переконань по-різному оцінювали діячів тієї буремної доби, а подекуди й відверто клеймили її творців та дійових осіб. Небагатьом з них удалося уникнути критики у міжпартійних чи ідеологічних суперечках, а подекуди й відверто ворожнечі, неприємних закидів щодо їхньої діяльності під час існування української державності чи особистих якостей. Серед таких був і Міністр фінансів України А.К. Ржепецький, який чесно і віддано служив її державному відродженню, не будучи належним до неї за національним походженням, не будучи ані переконаним самостійником, ані соціалістом, ані націоналістом... Він просто прагнув відновити в країні добробут та багатство і віддавав для здійснення цієї мети всі свої знання, здібності, чесноти, бо був сином саме цієї землі, українським громадянином і фахівцем своєї справи.

¹¹ *Скоропадський П.* Зазнач. праця. — С. 166.

¹² *Известия.* — 1918. — 15 травня.